

Стратегія
участі Церков і релігійних організацій у миробудуванні
«Україна – наш спільний дім»¹

Українське суспільство потребує миру в різних аспектах його прояву: на персональному рівні та в міжособистісних стосунках, у професійних і місцевих спільнотах, загалом у країні та на міжнародному рівні. Мир є цінністю для будь-якого суспільства, незалежно від його економічного розвитку, суспільного добробуту, політичного устрою, національної, мовної та релігійної палітри.

Мир є Божим даром, однак прийняття цього дару вимагає постійних зусиль багатьох осіб і суспільних інституцій, серед яких важливу роль відіграють Церкви і релігійні організації, благодійні фонди і громадські об'єднання, інші гуманітарні інституції та медіа. Релігійні спільноти мають у собі великий миротворчий потенціал, який часто недооцінюється, – це профілактика, резистентність, посередництво, примирення, адже всі релігії проголошують прихильність до миру та любові до ближнього.

Безсумнівно, релігія також може бути використана як небезпечна та руйнівна зброя в конфлікті, однак спільне завдання всіх конфесій – продемонструвати свою доктринальну та практичну прихильність до миру та якнайкраще реалізувати свій миротворчий потенціал. Не викликає сумніву той факт, що багато конфліктів і воєн були б набагато кривавішими без впливу релігійних діячів-миротворців, оскільки в багатьох випадках вони користуються більшою довірою з боку конфліктуючих сторін, адже релігійна мотивація досягнення миру пробуджує довіру багатьох людей. Водночас світських і релігійних діячів-миротворців, звичайно, не слід вважати суперниками, їх треба сприймати як партнерів у співпраці, адже кожен із них має досвід, який може доповнювати один одного.

Релігійно вмотивовані діячі можуть зробити вирішальний внесок в уникнення або деескалацію соціальних конфліктів, який ніхто інший не зміг би або не бажав би зробити. Відтак їхній голос у суспільстві має звучати помітно, щоб їхні компетенції в галузі утвердження миру знаходили своє втілення та якнайкращу реалізацію.

¹ На тексті цього документу базувався виступ протоієрея Андрія Нагірняка, представника Української Греко-Католицької Церкви. Вказана «Стратегія» була розроблена та прийнята Комісією з питань соціального служіння Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій. 10 грудня 2017 року вона була затверджена Головуючим ВРЦіРО Ахмедом Тамімом, Головою ДУМУ та муфтієм України.

Нині в Україні існує чимало суспільних викликів і розломів, які потребують зцілення та спільних дій задля їх подолання. Серед них можна відзначити давні проблеми:

- брак суспільної довіри, що заважає економічному, політичному та соціальному розвитку держави;
- значний розрив між багатими і бідними, що зумовлює вельми слабе представлення середнього класу як ключового показника економічного здоров'я країни та суспільного добробуту;
- масштабна корупція: як на побутовому рівні, так і у верхівці державної влади;
- недоліки в роботі системи правосуддя, яка мала б гарантувати справедливість і верховенство права, рівність усіх перед законом і невідворотність покарання за злочин, незалежно від посади і соціального статусу;
- зазіхання на інститут сім'ї та спроби викривити розуміння подружжя як союзу чоловіка і жінки;
- маніпуляції та непорозуміння навколо мовного питання;
- різні погляди на історичні події та особистості;
- поодинокі локальні міжцерковні конфлікти, пов'язані з розв'язанням релігійними громадами майнових питань.

До них додалися нові суспільні виклики:

- велика кількість наших співгромадян, у той чи інший спосіб постраждалих від війни на сході України та від незаконної анексії АР Крим, що в тому числі спричинило багато душевних ран, невпевненість у завтрашньому дні, агресивність до оточення;
- поява сотень тисяч внутрішньо переміщених осіб і потреба їх інтеграції в місцеві громади на новому місці проживання;
- реінтеграція населення тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей, АР Крим;
- проблема звільнення заручників (полонених), які утримуються так званими «ДНР/ЛНР» на непідконтрольній уряду території на сході України;
- поширення нелегальної зброї та зниження психологічного порогу щодо застосування насильства для залагодження життєво важливих справ;

- масове поширення дезінформації та свідомо сконструйованих неправдивих новин (фейків), які ускладнюють установлення правди, а відтак провокують прийняття неправильних рішень і паралізують діалог.

Таким чином, ця Стратегія має на меті визначити цілі та завдання щодо миробудування в Україні – як здорової реакції на згадані суспільні виклики, насамперед задля врегулювання глибинних причин конфлікту і недопущення його повторення. Миробудування – це довготривалий, але життєво необхідний процес, який матиме успіх завдяки синергії зусиль представників різних конфесій та спільнот. Адже сьогодні ми всі як ніколи потребуємо миру. Миру в наших душах, у сім'ях та в нашому спільному домі – Україні.

Кожен із нас у нашому українському домі має змогу та покликаний виявляти повагу і милосердя до ближнього, шанувати гідність і рівність прав кожної людини, не бути нетерпимим до природніх відмінностей кожної особистості та її інакшості (колір шкіри, мова, національність, віросповідання, культурні відмінності тощо). У кожній родині трапляються суперечки та незгоди, які з доброї волі кожного з родичів долаються шляхом доброзичливого діалогу, прощення та вияву любові заради збереження та зміцнення сім'ї. Так само і в суспільстві загалом кожен має взяти на себе свою частину обов'язку берегти та розширювати простори миру заради спільного блага – утвердження єдності, взаємної довіри та загального добробуту.

Як руйнівні пожежі розпочинаються від недбалості та легковажності, так і ескалація взаємної агресії та ворожнеча можуть розпалитися з одного необережного слова чи вчинку. Проте, усвідомлюючи спільну відповідальність за спокій, безпеку та добробут у нашій країні, ми зможемо – усі разом як спільнота та кожен окремо як громадянин і віруючий:

- умиряти наявні суспільні напруження;
- не роздмухувати нових конфліктів;
- уникати передчасного суспільного осуду та надмірного критиканства;
- відмовитися від стереотипних оцінок інших людей і спільнот;
- творити довкола себе простір довіри та взаємопідтримки, тим самим уберігаючи наш дім від роздмухування заздрощів, злоби, нетерпимості та ненависті.

Мир чи розбрат – це наш власний вибір! І цей вибір ми робимо щодня: коли зустрічаємося з людьми, які мають інше походження, виглядають, думають чи

говорять інакше; коли вирішуємо, яку заяву зробити, якими новинами поділитися та якого змісту коментар залишити в соціальних мережах; коли обираємо між пасивністю та небайдужістю перед обличчям сусідських чи суспільних негараздів.

Ми самі створюємо атмосферу стосунків, що формуються з людьми, які нас оточують. Очевидним підтвердженням цього є ті країни, в яких посмішка та доброзичливість до незнайомців стала виразним елементом їхньої національної культури. Навіть говорячи про ситуацію, коли в країні триває війна, не слід забувати, що військові захищають мирне життя своєї країни, їхня мета – мир.

Благословенні миротворці! Ця справа є богоугодною, і кожен із нас може долучитися до її виконання: у своїй сім'ї, на своєму робочому місці, в своїй громаді, через свою активну громадянську позицію. Знаходячи в Священних Писаннях високий стандарт людських взаємовідносин, який ґрунтується на любові до ближнього, релігійні спільноти загалом та їхні члени зокрема можуть стати миротворцями й активними учасниками миробудівничих ініціатив, які повинні спиратися на такі засадничі принципи:

- віра в Бога;
- любов до ближнього;
- емпатія (співпереживання, співчуття), небайдужість;
- шанування гідності та повноти прав інших людей;
- будівництво довіри;
- згуртування і солідарність;
- взаємодія.

Поставивши перед собою спільну єдину мету – досягнення миру, **дбаймо, щоб наш спільний дім був комфортним і безпечним місцем для кожного – в багатоманітті національностей і мов, релігій і переконань, професій і покликань.** Ми можемо досягти цього, дотримуючись трьох головних правил у відношеннях з тими, хто нас оточує:

- 1) Почути!
- 2) Зрозуміти!
- 3) Діяти разом!

Водночас цей підхід дозволяє виокремити стратегічні цілі та більш конкретні завдання в царині миробудування в Україні.

1. ПОЧУТИ

1.1. Визнання правди

Перш за все, примирення повинно починатися з визначення правди – з'ясування фактів. Без правди примирення неможливе, інакше обидві сторони ризикують покладати в основу діалогу стереотипи, міфи, інтерпретації, які найчастіше і спричиняють розділення та конфлікти, а тому не можуть слугувати основою для порозуміння.

З цією метою рекомендується вживати таких миротворчих заходів:

- підвищення обізнаності, особливо серед школярів і молоді, шляхом проведення просвітницьких і навчальних заходів на тему мовного, національного, релігійного багатоманіття України;
- підвищення медіаграмотності, зокрема спроможності декодувати брехливу інформацію;
- проведення курсів грамотного та безпечного користування соціальними мережами;
- завчасне виявлення носіїв брехливої інформації та підвищення довіри до позиції моральних авторитетів і визнаних експертів.

1.2. Усунення стереотипів

Наше сприйняття співбесідника, певної соціальної групи, релігійної конфесії чи спільноти безпосередньо залежить від нашого уявлення про неї. Поверхова поінформованість, відсутність фахових знань і використання другорядних джерел інформації часто стають причинами довіри міфам та інтерпретаціям, а не фактам. Це своєю чергою спричиняє крайнощі в сприйнятті та вкорінюється у вигляді упередженості та помилкових оцінок.

Небезпека в плеканні міфів і стереотипів полягає в їхній замкненій суті: з одного боку, вони живляться пропагандою та інформаційними маніпуляціями, з іншого – самі стають джерелом такої пропаганди. Тому важливо розвінчувати міфи й усувати стереотипи задля того, щоб вони не ставали на заваді нашого сприйняття іншої сторони діалогу.

З цією метою рекомендується вживати таких миротворчих заходів:

- популяризувати культуру взаємоповаги, мирного співжиття в багатоманітності мов, національностей, релігій, шанування гідності і прав іншої людини, незалежно від поглядів і будь-яких відмінностей, тощо;
- виховувати високі моральні цінності, засновані на релігійному вченні, – любов до ближнього, терпимість, взаємоповага, небайдужість, довіра тощо, у тому числі в конфесійних закладах освіти, у недільних/суботніх школах при церквах і релігійних громадах;
- дійти згоди щодо дотримання культури спілкування та критики, яка передбачає неприпустимість цькування, використання образливих слів і вияву зневаги на адресу представників інших мовних уподобань, національностей, релігій, політичних поглядів, соціального статусу чи місця проживання;
- підвищувати рівень кваліфікації служителів та представників церков і релігійних організацій, щоб їх душпастирська і миробудівнича діяльність була вільною від стереотипів;
- уникати поспішного осуду та стереотипних оцінок інших людей і спільнот, натомість формувати свою уяву про них шляхом поглиблення обізнаності та за допомогою прямого діалогу;
- розробляти та втілювати асиметричні інформаційні стратегії у відповідь на пропаганду та інформаційні маніпуляції, наприклад, уживати заходів, спрямованих на розвиток комунікації за принципом “від людини до людини”.

2. ЗРОЗУМІТИ

2.1. Діалог

Примирення – це процес, який ґрунтується на готовності до діалогу. Для подальшої успішної взаємодії один з одним необхідно зрозуміти особливості та мотивацію іншої сторони. І діалог, як форма безпосереднього пізнання, є найкращим інструментом для порозуміння, розвінчання міфів і пропагандистських образів, усунення стереотипів.

У прямому спілкуванні під час діалогів ми маємо змогу зустрічатися з реальними людьми, а не образами, сформованими телебаченням, лідерами думок у соціальних мережах чи цілеспрямованою пропагандою. Пізнання справжньої позиції людей – на чому будуються їхні переконання, що насправді вони думають і як

діятимуть у тих чи інших ситуаціях – дозволяє нам самим краще зрозуміти, як нам діяти в ситуації, що склалася.

Діалог – це не те саме, що переговори. Його учасники не повинні прагнути за будь-яку ціну переконати іншого у своїй правоті чи намагатися досягнути спільного рішення задля його подальшого втілення. Натомість діалог має на меті зрозуміти бачення іншої сторони та з'ясувати, які очікування, побоювання чи стереотипи впливають на формування її позиції.

Результатом діалогу може бути з'ясування суті відмінностей у позиціях один одного та краще розуміння того, які саме кроки кожна зі сторін може зробити в умовах різного бачення ситуації, щоб не допустити подальшої ескалації конфлікту та сприяти його умиротворенню. Діалог націлений на те, щоб знайти можливість врахувати інтереси різних спільнот та віднайти належний баланс інтересів, в умовах якого конфлікт втрачає будь-який сенс і стає невивідним для кожної з сторін.

З цією метою рекомендується вживати таких миротворчих заходів:

- популяризувати міжконфесійний та інші форми суспільного діалогу на національному і місцевому рівнях як спосіб порозуміння, залагодження конфліктів і розвитку взаємодії;
- долучатися до “народної дипломатії” з метою започаткування та підтримки постійного діалогу безпосередньо між різними групами громадян, що проживають по різні боки лінії зіткнення на сході України та в окупованій АР Крим;
- брати участь у розробці державних стратегій щодо реінтеграції населення тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей, АР Крим, що має включати заходи із відновлення зв'язків, народної дипломатії та налагодження прямого діалогу (позитивний приклад: акції «Схід і Захід разом» з організації відпочинку для дітей сходу України у західних регіонах країни);
- сприяти структурованим діалогам та організовувати діалогові майданчики з питань заохочення терпимості та взаємоповаги в конфліктних регіонах, спільнотах, під час суспільних дискусій з ідеологічних питань.

2.2. Прощення

Одним із результатів діалогу має стати те, що ми повинні визнати образи, яких нам завдали, і визнати ті образи, яких, можливо, ми комусь завдали. «Прощаємо і просимо прощення» – це може бути універсальною формулою миробудування.

Прощення є важливою складовою миротворення на шляху до деескалації та залагодження конфлікту. Якщо людина прощає, то вона здатна не тільки подолати конфлікт – вона перемагає конфлікт, адже тим самим не дозволяє, щоб ворожнеча полонила її серце. Учасникам миротворчих ініціатив слід наголошувати, що прощення, як і миробудування загалом, можливе до завершення конфлікту, а не лише після його остаточного залагодження.

Прощення важливе для відновлення довіри. Без посилення суспільної довіри не може розвиватися економіка, політика та суспільство загалом. Довіра – це основа людських стосунків, і коли вони псуються лише прощення може їх відновити.

З цією метою рекомендується вживати таких миротворчих заходів:

- проводити активну душпастирську роботу з розкриття релігійного змісту прощення, яке є свідомим і добровільним актом людини на шляху до примирення;
- опонувати викривленому розумінню прощення як невинуватого «подарунку» кривдникові та як прояву підкорення його тискові.

3. ДІЯТИ РАЗОМ

3.1. Утвердження справедливості

Ще один важливий крок на шляху миробудування – встановлення справедливості. Це може бути захист скривджених, які потерпають через недосконалість української системи правосуддя, яка б гарантувала справедливість і верховенство права та рівність усіх перед законом. Окремим напрямом спільної діяльності є царина соціального захисту осіб, які опинилися в складних життєвих обставинах. У тому числі це може бути пов'язано з відшкодуванням заподіяного збитку в результаті конфлікту на підставі встановлених фактів, адже несправедливість треба виправити. Релігійні громади, громадські, правозахисні та інші гуманітарні інституції можуть у різний спосіб взаємодіяти задля досягнення цих цілей, що робитиме значний внесок у справу миробудування.

З цією метою рекомендується вживати таких миротворчих заходів:

- надавати юридичний захист скривдженим особам і спільнотам від несправедливих звинувачень, беззаконня, чиновницького свавілля, кривди з боку корумпованих працівників правоохоронної та судової системи;
- протидіяти замовчуванню вчинених зловживань, беззаконня, кривди; сприяти гласності та оприлюдненню фактів несправедливості в інтересах оздоровлення суспільства через невідворотність покарання за злочини та правопорушення;
- підтримувати соціально незахищені верстви населення (безхатченків, сиріт, осіб похилого віку й осіб з інвалідністю, тяжкохворих тощо) та вживати заходів, спрямованих на подолання бідності та забезпечення доступу до роботи, зокрема через розвиток програм соціального підприємництва;
- надавати духовну, психологічну, матеріальну, фінансову, медичну допомогу особам, які постраждали внаслідок війни на сході України – допомагати їм повернути матеріальні втрати, залікувати як психічні, так і фізичні рани;
- сприяти звільненню заручників (полонених), що утримуються в ОРДЛО так званими «ДНР/ЛНР», а також наших співгромадян, несправедливо утримуваних та засуджених в АР Крим і в Росії за політичними звинуваченнями.

3.2. Спільні дії

Кінцевою метою миробудівничих ініціатив є повернути серця людей один до одного та налагодити співпрацю між ними. Важливим є формування добросусідської атмосфери, яка стає можливою завдяки порозумінню та діалогу, що своєю чергою відкриває можливості для взаємодії.

Релігійні та інші спільноти покликані являти широкому загалу приклад миротворення, спільно діючи на користь утвердження в суспільстві миру, взаємоповаги, єдності. При цьому важливо розуміти, що взаємодія Церков і релігійних громад різних конфесій у справі миробудування та з інших суспільно-важливих питань не несе в собі загрози стирання ідентичностей. Навпаки, такого роду співпраця окремих віруючих і релігійних спільнот з різними ідентичностями є потужною маніфестацією миротворчої суті релігії – коли представники різних релігійних конфесій можуть співпрацювати, зберігаючи власні доктринальні та віросповідні особливості, заради суспільного блага, утвердження суспільної моралі та миру.

Найвищий рівень суспільної довіри, яким користується інститут Церкви в Україні, та загальна прихильність до миру у віровченнях усіх конфесій свідчить, що цей винятковий потенціал Церков і релігійних організацій може якнайкраще послужити у справі миробудування.

З цією метою рекомендується вживати таких миротворчих заходів:

- молитися за мир в Україні, за зцілення та подолання суспільних розломів, відновлення справедливості, правосуддя та верховенства права;
- відмовитися від уживання мови ворожнечі на адресу один одного, в тому числі на адресу представників інших конфесій, спільнот, соціальних груп, політичних партій, органів влади;
- розвивати міжконфесійну співпрацю в різних царинах, спрямованих на утвердження справедливості та розбудову миру (позитивний приклад: діяльність міжконфесійної місії «Духовна та благодійна опіка в місцях позбавлення волі»);
- творити в суспільстві культуру екуменічної та міжрелігійної співпраці на благо всіх співгромадян, заохочувати до позитивних ініціатив та відзначати позитивний досвід співпраці.